

УДК 32:351:303

Політичне та стратегічне прогнозування: суть і ознаки

Ніна Ржевська,

кандидат політичних наук, доцент,
професор кафедри міжнародної інформації
Інституту міжнародних відносин
Національного авіаційного університету

Нині той період, коли політичні системи світу здійснюють грандіозний поворот у бік демократичних цінностей, гуманітарних пріоритетів, культури миру і взаємовигідного співробітництва на міжнародній арені. Тому без належного аналізу та складання прогнозів, а також без усебічного дослідження цього процесу, здійснення демократичних трансформацій є справою надто ризикованою, якщо й узагалі можливою.

Ключові слова: політичний аналіз, політичне прогнозування, стратегічне прогнозування, принципи прогнозування.

It is the time when political systems in the world conducts the huge turn towards the democratic values, humanist priorities, global culture and mutual cooperation on the international scene. That is why it is a risky and almost impossible process to provide concrete democratic transformations without proper analysis and prognoses as well as comprehensive research on this very process.

Keywords: political analysis, political prognostication, strategic prognostication, principle.

Наукове визначення прогнозу вказує, що це – «імовірнісне науково обґрунтоване судження про перспективи, можливі стани того чи іншого явища у майбутньому чи про альтернативні терміни його існування» [6, с. 5]. Звідси, за аналогією, політичне прогнозування – це процес науково-обґрунтованого припущення про можливі шляхи розвитку політичних подій у майбутньому, розробки рекомендацій для практичної діяльності в

умовах дійсності. У прогнозі висловлюється точка зору щодо можливості настання тієї або іншої події та дається кількісна оцінка його ймовірності. Прогноз у політиці обґрунтовано аналізом та порівнянням реальних фактів, оцінкою діяльності у політиці сил і тенденцій їхньої взаємодії.

Основна мета, що підпорядковує собі прогнозування в політиці, – підвищення ефективності та результативності прийнятих політичних рішень і запобігання небажаному розвитку політичних процесів.

У контексті прогнозування політичної сфери доцільно розрізнити два типи прогнозування: політичне та стратегічне. Перше пов'язане з ситуативним аналізом тенденцій, процесів, інтересів акторів та їх взаємодії й виражає можливий стан у короткотерміновій перспективі. Політичний прогноз дуже часто межує з політичними коментарями, що прогнозують разове прийняття політичного рішення або тимчасову поведінку акторів. Для цього виду прогнозування характерна екстраполяція наявних тенденцій.

Стратегічне прогнозування суттєво відрізняється від політичного. Ця різниця зумовлена, зокрема, часовим горизонтом. Даний вид прогнозування враховує загальну динаміку системи й довгострокові глобальні тенденції, не пов'язані з поодинокими проявами політичної поведінки. Стратегічний прогноз передбачає бажаний майбутній стан та містить перелік принципів і моделей поведінки, що сприятимуть його досягненню. Він розставляє необхідні політичні чи економічні наголоси, що теж у довгостроковій перспективі сприятиме досягненню бажаного майбутнього. Визначене в стратегічному прогнозі майбутнє є наслідком наявних цілей та інтересів або таким, що сприяє їх формуванню. Цінність даного типу прогнозу полягає саме в характеристиці його можливостей у досягненні бажаного майбутнього, що відрізняє стратегічний прогноз від політичного, де пріоритетом є сам кінцевий прогноз.

Утім, недоцільно протиставляти політичний та стратегічний прогнози, оскільки останній мусить включати перший. Прогнозування короткотермінових кризових ситуацій сприяє кращому розумінню того, якою має бути поведінка актора в довгостроковій перспективі й дає можливість для її поступової кореляції. Стратегічний прогноз перебуває в постійній залежності від політичних коливань. Довгострокові тенденції та тренди можуть знайти своє завершення або сприяти несподівано і непрогнозовано появи нових. За таких умов, стратегічний прогноз мусить володіти великим ступенем адаптивності. Водночас, саме прогнозування має включати аналіз ризиків невідповідності та несподіваності.

У свою чергу, стратегічний прогноз відрізняється і від стратегічного плану. Останній виходить із чітких зафіксованих і перевірених тенденцій, а у якості свого підґрунтя використовує конкретні завдання та моделі поведінки. План зазвичай володіє низьким рівнем адаптивності і потребує нової розробки зі зміною умов. Стратегічний прогноз є більш абстрактним і оперативніше задає межі можливої поведінки акторів, ніж їх чітку модель.

Це дає можливість вносити корекцію на різних етапах, не змінюючи кінцевого результату – бажане майбутнє.

Взаємозв'язок та взаємозалежність у політиці стирають чіткі межі предмету прогнозування. Стратегічні прогнози залежно від специфіки завдань охоплюють передбачення довгострокових загальних тенденцій розвитку міжнародних відносин, загальних тенденцій зовнішньої політики окремих держав, груп держав, співвідношення сил між ними, визначення ймовірних та оптимальних зовнішньополітичних рішень у межах політичного року та інше.

Процеси глобалізації зумовили розвиток геополітичного прогнозування, де полем аналізу є глобальна політико-економічна картина в певному історичному та інформаційному розрізі. Геополітичне прогнозування, як осмислення результатів основних напрямів розвитку людства, не може бути регулятивною концепцією наднаціонального характеру. Його головна функція – забезпечення системи всезагальної, глобальної або регіональної безпеки. Результати геополітичних прогнозів втілюються в глобальних прогнозах, що стосуються Землі і всього людства [5, с. 31].

Що стосується політичного прогнозування, то воно вимагає: по-перше, проектування в політичній сфері, розроблення політичних сценаріїв – проектів майбутнього політичного буття, за якими передбачається або планується розвиток подій у певному суспільстві; по-друге, здатність до політичного передбачення окремо взятої особи або групи індивідів за допомогою інтуїції, знання, інтелектуального чи соціального проектування на основі сукупного досвіду.

Зазначене є свідченням того, що політичне прогнозування наділене двома основними функціями – ідеологічною та пізнавальною. Власне, між цими двома функціями політичні прогнози завжди й коливаються, подібно до годинникового маятника. При цьому кожен прогноз розробляється з метою запобігання небажаних наслідків вірогідного розвитку подій з тим, щоб спрямувати їх у бажане русло. Для стратегічного прогнозу остання функція не є обов'язковою.

На нашу думку, ефективне політичне прогнозування можливе лише за умови постійного корегування прогнозів з урахуванням найновішої інформації. Прогнозування не можна розглядати як безумовну констатацію, що характеризується дієсловами «буде», «станеться». Його необхідно розглядати як умовну, інструментальну діяльність, що вкладається у формулу: «може бути або станеться за певних умов». Такий підхід відображений у працях Д. Белла, І. Бестужева-Лади, А. Уткіна та інших вчених [1; 2; 7].

Отже, прогноз у галузі політики виступає не стільки як традиційне пророцтво, а більше як технологія, що вказує, за яких саме умов і за допомогою яких засобів можна досягнути певного бажаного стану майбутнього.

Практика сучасного політичного прогнозування досить різноманітна стосовно його цілей і напрямів, строків, підґрунть та інструментарію. Відповідно до основних завдань політичної діяльності прогнози можуть бути спрямовані на виявлення основних тенденцій міжнародних відносин; пізнання механізму виникнення й еволюції можливих міжнародних конфліктів; проорокування результату виборчих кампаній; встановлення динаміки впливу основних політичних сил у тій або іншій країні; визначення ступеня популярності політичного лідера і його впливів на зміну політичної ситуації в країні; аналіз можливих наслідків того або іншого політичного рішення й т.д. [2].

Інструментарій політичного і стратегічного прогнозування містить у собі різні види анкетування, якісні й кількісні методи оцінки даних опитувань суспільної думки, спеціальні системи проорокування.

У політичній науці та практиці аналіз і прогнозування йдуть поруч, тому предмет прогнозування можна окреслити, включивши предмети, характерні для політичного аналізу. До них, зокрема, можна віднести: політичний процес, трансформацію інститутів, прийняття політичних рішень, порядок денний, політичну кризу. Нарешті, об'єктивно, предметом політичного аналізу теж виступає певний стан політичного явища, як наприклад, інституту чи процесу. Втім, оскільки знову ж таки складно розмежувати політичний процес і діяльність (взаємодію) інститутів, необхідно вибрати прогнозування стану центрального елемента системи. Зокрема, саме таким і виступають політичні інститути, що формують, трансформують і підтримують політичну систему. Отже, найбільш доцільним видається прогнозування майбутнього стану певного політичного інституту, що в свою чергу враховує прогнозування політичних рішень, криз, процесів тощо.

Однак на характер та спосіб прогнозу впливає політична система. Тут ми можемо розмежувати прогноз у політичній системі, що лише формується, й у тій, що вже сформована. Для останньої притаманні чіткі тривалі тенденції, тому закономірним способом прогнозування в таких системах виступає екстраполяція. Стабільність і злагожденість системи дають можливість для здійснення точних прогнозів майбутніх станів політичних інститутів та їх можливих загроз. Особливістю прогнозів у стабільних системах є їх довгостроковість.

Значно складніше прогнозувати в умовах несформованої хаотичної політичної системи. Амплітуда коливань тут надзвичайно висока, і діапазон ймовірностей надзвичайно широкий. Це безперечно ускладнює розробку можливих сценаріїв майбутнього розвитку. В хаотичній системі більш доречно говорити не про точний прогноз, а про точно спрогнозований діапазон можливих майбутніх станів.

Як зазначає засновник дискретно-подієвого підходу імітаційного моделювання Дж. Гордон, хаотичні системи теж володіють постійними рисами, серед них у першу чергу можна виділити нелінійність та

рекурсивність. Ці риси дають змогу будувати математичні моделі прогнозування хаотичних процесів та виділити можливі стратегії здійснення прогнозів. Оскільки послідовність точок у хаотичній системі залежить від точно визначених початкових умов, ми мусимо усвідомлювати неможливість здійснення точного прогнозу в більшості випадків. Проте це не означає, що моделювання є недоречним. Моделі, що враховують нелінійні елементи, можуть сприяти виявленню умов, що спричинили хаотичний стан. Поруч з цим, з будь-якої хаотичної системи можна передбачити перелік виходів, якщо вона викладається в структурі ширшої системи.

«У сучасних дослідженнях майбутнього застосовується широкий і багатоманітний арсенал наукових загальних і спеціальних методик, логічних і технічних засобів пізнання. Відповідно до цього політичне прогнозування як важливий елемент управління суспільством має базуватися на певних принципах, що дають змогу оптимально підійти до розуміння сегментів політичного життя», – зазначає вітчизняний дослідник В. Горбатенко [3, с. 140].

Серед них виділяють наступні: принцип альтернативності прогнозування, принцип системності, системно-плюралістичний принцип, синергетичний принцип, принцип безперервності прогнозування, принцип верифікації (перевірки). Оптимальне врахування та органічне поєднання зазначених вище принципів сприятимуть забезпеченню достовірності поглядів у сфері політичних відносин і прийняття політичних рішень.

Незважаючи на означене нами вище, існує концептуальна проблема здійснення прогнозування, що до певної міри пов'язана із суб'єктивними ризиками дослідника бути звинуваченим у непрофесійності. Іноді прогнозування для його виконавців нагадує азартну гру, коли здійснення адекватного прогнозу приносить визнання та славу, і це не залежить від успішності обраної методології. Успішні прогнози, на відміну від успішних методологій, існують (З. Бжезінський, Дж. Міршеймер, Б. Гаврилишин). На жаль, жодні підходи, теорії та синтези не сприяли наближенню вчених до цілком узгоджених методів політичного та стратегічного прогнозування.

Значною перешкодою цьому є саме практична реалізація прогнозу. Вже самим фактом своєї появи він може мотивувати поведінку акторів. Відповідно, тут можна розглядати два сприйняття політичними акторами прогнозу: як бажаного стану і як альтернативного. Дилема полягає в тому, що прогноз бажаного стану мотивує поведінку акторів на його досягнення, тоді як альтернативний мотивує їх до дій, спрямованих на отримання бажаного і запобігання небажаному стану. Таким чином, прогножуючи бажаний стан, а не альтернативу, дослідник зберігає більше шансів на його практичне втілення.

Не вдаючись до переліку проблем, пов'язаних із науковим прогнозуванням, констатуємо, що більшості з них можна уникнути, якщо розуміти цінність прогнозу в його аналітичному та описовому характері.

Отже, прогноз – це не те, що має наступити, це те, що може наступити за певного переліку умов. Власне, цей перелік і має містити прогноз. Поруч із тим, що прогноз мотивує акторів до відповідної поведінки, він також формує очікування і від зовнішніх, по відношенню до прогнозу, акторів. Яскравим прикладом формування очікувань є соціологічні прогнози під час виборчої кампанії, що формують у населення чітке очікування того, хто переможе, і відповідно впливають на їхній вибір.

Як бачимо, прогноз є складним явищем не тільки за своїм створенням, а, можливо більшою мірою, за наслідками і пошуком методів, що використовуються при їхньому складанні. Однак прогноз не є типовою сформованою структурою, а відрізняється за багатьма критеріями. Спільним для всіх прогнозів є характеристика майбутнього.

Попри всю незаперечність необхідності здійснення прогнозів у сфері політики, з погляду досягнення реальних результатів прогнозування їх не можна та й не слід абсолютизувати. Проте, хоч які скептичні зауваження висловлюються щодо тих чи інших прогнозів, на світовій політичній арені виграють ті, хто дослухається до прогнозів, намагаючись досягнути їх підстави, зрозуміти логіку обґрунтування, виявити сутність і спрямування.

Література:

1. **Белл Д.** Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Д. Белл; [пер. с англ.]. – М.: Academia, 1999. – 956 с.
2. **Бестужев-Лада И. В.** Методика долгосрочного упреждающего анализа данных в технологическом прогнозировании // Социологические исследования. – 2000. – № 1. – С. 37-41.
3. **Горбатенко В. П., Бутовська І. О.** Політичне прогнозування: Навч. посібник. – К.: МАУП, 2005. – 152 с.
4. **Луман Н.** Власть / Луман Н. – М.: Праксис, 2001. – 256 с.
5. **Панарин А. С.** Глобальное политическое прогнозирование: учебник для студентов вузов. – М.: Алгоритм, 2000. – 213 с.
6. Рабочая книга по прогнозированию / [ред. И.В. Бестужев-Лада]. – М.: Мысль, 1982. – 320 с.
7. **Уткин А. И.** Мировой порядок XXI века / Уткин А. И. – М.: Изд-во Эксмо, 2002. – 512 с.